

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1300-1839

Ενότητα 9: Επαρχιακή διοίκηση

Ελένη Γκαρά

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Μυτιλήνη, 2014

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πίνακας περιεχομένων

1. Στόχοι ενότητας	4
2. Περιεχόμενο ενότητας	4
3. Κατηγορίες επαρχιών	5
4. Τιμαριωτικό σύστημα	6
4.1 Κατηγορίες τιμαριωτικών εισοδημάτων	6
4.2 Δικαιώματα και υποχρεώσεις των κατόχων στρατιωτικών τιμαρίων	7
5. Διοικητική οργάνωση στις «κεντρικές επαρχίες»	8
5.1 Διάκριση εξουσιών	8
5.2 Ιεροδικείο (δικαστήριο του καδή).....	8
5.2.1 Ισλαμικός και σουλτανικός νόμος	8
5.2.2 Αρμοδιότητες του ιεροδικείου	9
6. Επιλεγμένη βιβλιογραφία	10

1. Στόχοι ενότητας

- Να γίνει κατανοητός ο διαφορετικός χαρακτήρας και τρόπος διακυβέρνησης των οθωμανικών επαρχιών.
- Να παρουσιαστεί ο τρόπος λειτουργίας του τιμαριωτικού συστήματος και η να γίνει κατανοητή η σημασία του για τη διοίκηση των επαρχιών.
- Να παρουσιαστεί ο τρόπος διοικητικής οργάνωσης των λεγόμενων «κεντρικών επαρχιών» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να γίνει κατανοητός ο κομβικός ρόλος του ιεροδικείου στην επαρχιακή διοίκηση.

2. Περιεχόμενο ενότητας

- Κατηγορίες επαρχιών: Κατηγοριοποίηση των οθωμανικών επαρχιών ανάλογα με τον τρόπο διακυβέρνησης και τη σχέση τους με το κεντρικό κράτος.
- Τιμαριωτικό σύστημα: Λογική και τρόπος λειτουργίας του τιμαριωτικού συστήματος.
- Διοικητική οργάνωση στις κεντρικές επαρχίες: Όργανα της επαρχιακής διοίκησης, αρμοδιότητες και τρόπος λειτουργίας τους.

3. Κατηγορίες επαρχιών

Η οθωμανική επαρχιακή διοίκηση παρουσιάζει αρκετά μεγάλη ποικιλία και τοπικές ιδιομορφίες που είναι αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο ενσωματώθηκε κάθε περιοχή, αλλά και συνάρτηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της (μορφολογία εδάφους, γεωπολιτική θέση, πληθυσμιακή σύνθεση κλπ.).

Οι οθωμανικές επαρχίες διακρίνονται στις εξής κύριες κατηγορίες:

- τις κεντρικές επαρχίες (ή καλύτερα επαρχίες υπό τον άμεσο έλεγχο του αυτοκρατορικού κέντρου), όπου εφαρμόστηκε το τιμαριωτικό σύστημα (βλ. πιο κάτω): Βαλκάνια, Μικρά Ασία (πλην ανατολικής), δευτερευόντως Συροπαλαιστίνη,
- τις επαρχίες εκτός τιμαριωτικού συστήματος:
 - *σαλιανελί εγιαλέτια* (Αίγυπτος, Βαγδάτη, Βασόρα κλπ.): έδιναν έναν ετήσιο φόρο στο κράτος, είχαν όμως αξιωματούχους διορισμένους από το κέντρο, καθώς και γενιτσαρικές φρουρές,
 - *χουκιουμέτ σαντζάκια* (φυλετικές περιοχές της ανατολικής Μικράς Ασίας): τον φόρο έπαιρναν οι φύλαρχοι με αντάλλαγμα τη στρατιωτική συνδρομή, υπήρχαν όμως γενιτσαρικές φρουρές και καδήδες (δικαστές) στις μεγάλες πόλεις,
- τις αυτόνομες υποτελείς ηγεμονίες:
 - χριστιανικές (Μολδαβία, Βλαχία, Τρανσυλβανία, Ραγούζα/Ντουμπρόβνικ κλπ.),
 - μουσουλμανικές (Χανάτο Κριμαίας, Σεριφάτο Μέκκας).

Οι αυτόνομες υποτελείς ηγεμονίες είχαν δικές τους δυναστείες ή ηγεσίες. Από τις αρχές του 18ου αι. αλλάζει το καθεστώς στη Βλαχία και τη Μολδαβία και στέλνονται κυβερνήτες διορισμένοι από την Κωνσταντινούπολη. Οι κυβερνήτες αυτοί είναι χριστιανοί ορθόδοξοι και προέρχονται από τις μεγάλες οικογένειες των Φαναριωτών.

4. Τιμαριωτικό σύστημα

Με τον όρο τιμαριωτικό σύστημα αναφερόμαστε σε ένα πλέγμα θεσμών και πρακτικών στα πεδία της διοίκησης, της φορολογίας και της στρατιωτικής οργάνωσης, που χαρακτηρίζεται από:

- προνοιακού τύπου (*τιμάριο*=πρόνοια) αποζημιώσεις σε μέλη του στρατεύματος (κυρίως σε *σπαχήδες*, δηλ. μέλη του ιππικού), σε διοικητές επαρχιών, αλλά και σε άλλους κρατικούς αξιωματούχους, ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους προς το κράτος,
- τη ροή του μεγαλύτερου μέρους των φορολογικών εσόδων από την παραγωγική δραστηριότητα του πληθυσμού σε τέτοιου είδους αποζημιώσεις.

Στο πλαίσιο του τιμαριωτικού συστήματος οι δικαιούχοι (μέλη του στρατού και της διοίκησης):

- παίρνουν απευθείας τον φόρο από τους παραγωγούς, αντί για μισθό ή άλλη αποζημίωση,
- έχουν δικαίωμα μόνο στον φόρο, όχι στη γη ούτε στους ανθρώπους,

Η διαδικασία ελέγχεται από το κεντρικό κράτος, μέσα από συγκεκριμένες πρακτικές που έχουν στόχο να περιορίσουν την αυθαιρεσία:

- σύνταξη απογραφικών καταστάσεων (απογραφές φορολογουμένων και φορολογικών προσόδων),
- έκδοση, από τις κεντρικές υπηρεσίες, διοριστήριων εγγράφων για τους δικαιούχους,
- δικαίωμα των κατοίκων να υποβάλλουν παράπονα στο ιεροδικείο και στο αυτοκρατορικό συμβούλιο.

4.1 Κατηγορίες τιμαριωτικών εισοδημάτων

Τα τιμαριωτικά εισοδήματα κατηγοριοποιούνταν σε:

- *τιμάρια*: εισοδήματα ως 20.000 ακτσέδες (*ακτσές* ή *άσπρο*: ασημένιο νόμισμα),
- *ζιαμέτια*: εισοδήματα 20.000-100.000 ακτσέδων,
- *χάσια*: εισοδήματα άνω των 100.000 ακτσέδων.

Για τον προσδιορισμό των τιμαριωτικών εισοδημάτων διενεργούνταν κατά καιρούς απογραφές του φορολογούμενου πληθυσμού ανά διοικητική περιφέρεια, στη βάση των οποίων συντάσσονταν ιδιαίτερα κατάστιχα.

4.2 Δικαιώματα και υποχρεώσεις των κατόχων στρατιωτικών τιμαρίων

Ως προς το κράτος:

- Ανάλογα με το ύψος των εισοδημάτων τους είναι υποχρεωμένοι να παρουσιαστούν στις εκστρατείες με συγκεκριμένο εξοπλισμό και αριθμό στρατιωτών.
- Αν δεν συμμετάσχουν στις εκστρατείες, παύονται και το τιμάριο δίνεται σε άλλους.

Ως προς τους κατοίκους των τιμαριωτικών περιοχών:

- Εισπράττουν τις δεκάτες και τους άλλους φόρους που δικαιούνται.
- Τους παραχωρείται ένα μέρος της καλλιεργήσιμης γης για τη συντήρησή τους.
- Ασκούν έλεγχο στις μεταβιβάσεις της αγροτικής γης:
 - Εκδίδουν τους τίτλους νομής και κατοχής (ταπού).
 - Δεν μπορεί να γίνει μεταβίβαση γης χωρίς τη σύμφωνη γνώμη τους.
 - Διαθέτουν σε καλλιεργητές την ακαλλιέργητη γη.
 - Διαθέτουν σε άλλους τη γη που έχει εγκαταλειφθεί, έχει μείνει ακαλλιέργητη ή που ανήκε σε καλλιεργητή ο οποίος πέθανε άκληρος (δηλ. χωρίς γιο).
- Ασκούν έλεγχο στις μετακινήσεις των καλλιεργητών:
 - Δικαιούνται να αναζητήσουν καλλιεργητές που έχουν εγκαταλείψει τη γη τους και να επιβάλουν την επιστροφή τους, εφόσον δεν έχουν περάσει 15 χρόνια από τη μετακίνηση.
 - Δικαιούνται να λάβουν αποζημίωση από τους καλλιεργητές που μεταναστεύουν σε άλλα χωριά ή πόλεις.
- Είναι επιφορτισμένοι με την τήρηση της τάξης και την τιμωρία των παρανομούντων, αλλά δεν έχουν δικαστικές αρμοδιότητες. Πρέπει να προηγηθεί δίκη ενώπιον του καδή για να επιβληθούν πρόστιμα ή ποινές.

Αν και το τιμαριωτικό σύστημα παρουσιάζει ομοιότητες με τη δυτική φεουδαρχία, διαφέρει σε καίρια σημεία:

- Ο τιμαριούχος έχει δικαίωμα μόνο στο εισόδημα, όχι στη γη ούτε στους ανθρώπους που την καλλιεργούν.
- Το δικαίωμα του τιμαριούχου προέρχεται από σουλτανική παραχώρηση: ο τιμαριούχος «διορίζεται» και μπορεί να παυθεί (δηλαδή να του αφαιρεθεί το τιμάριο).
- Τα παιδιά του τιμαριούχου δεν κληρονομούν το τιμάριο του πατέρα τους.

5. Διοικητική οργάνωση στις «κεντρικές επαρχίες»

Η διοίκηση των «κεντρικών επαρχιών» οργανωνόταν στη βάση δύο παράλληλων δομών, της στρατιωτικής και της πολιτικής-δικαστικής:

- Στο πλαίσιο της στρατιωτικής δομής, μονάδα ήταν το *σαντζάκι* (ή *λιβάς*) με επικεφαλής τον *σαντζάκμπεη*, ο οποίος ιεραρχικά υπαγόταν στον *μπεηλέρμπεη*, το διοικητή των στρατευμάτων μιας ευρύτερης περιοχής (*εγιαλέτι*).
- Στο πλαίσιο της δικαστικής δομής, μονάδα ήταν ο *καζάς*, η περιοχική δικαιοδοσία ενός ανεξάρτητου *καδή* (δικαστή).

Στο μέτρο που δεν υπήρχε ιεραρχία των *καδήδων* εντός της επαρχιακής διοίκησης, αλλά ο κάθε *καδής* ήταν ανεξάρτητος, οι *καζάδες* είχαν σαφή διοικητική αυτοτέλεια. Στην πράξη, όμως, ο *καζάς* νοούνταν ως διοικητική υποδιαίρεση του *σαντζακιού* και το *σαντζάκι* ως υποδιαίρεση του *εγιαλετιού*.

5.1 Διάκριση εξουσιών

Είναι προφανές ότι η διοικητική οργάνωση των κεντρικών επαρχιών έχει άμεση σχέση με το τιμαριωτικό σύστημα. Ταυτόχρονα όμως θεμελιώνεται στη λογική της διάκρισης των εξουσιών:

- εκτελεστική εξουσία, στα χέρια στρατιωτικών διοικητών, που αποζημιώνονται από τις προσόδους των τιμαριών τους,
- δικαστική εξουσία, στα χέρια των *καδήδων*, οι οποίοι μισθοδοτούνται από το κεντρικό κράτος.

5.2 Ιεροδικείο (δικαστήριο του *καδή*)

Το ιεροδικείο ήταν ο πυλώνας της κεντρικής εξουσίας στις επαρχίες, όχι απλώς επειδή οι λειτουργίες που εκπλήρωνε ήταν καίριες για τη διοίκηση της επικράτειας, αλλά κυρίως επειδή οι έννοιες της δικαιοσύνης και της ευνομίας έπαιζαν κεντρικό ρόλο στην αυτοεικόνα του οθωμανικού κράτους και στη νομιμοποίηση της εξουσίας του.

5.2.1 Ισλαμικός και σουλτανικός νόμος

Στην οθωμανική επικράτεια ίσχυαν παράλληλα διαφορετικές δικαιοδικές παραδόσεις. Στην αυτοκρατορική περίοδο διαμορφώνεται ένα διακριτό «οθωμανικό δίκαιο» βασισμένο σε τρεις πηγές δικαίου:

- στον ισλαμικό νόμο (αραβικά: *σαρία*, οθωμανικά: *σεριάτ*), κυρίως σε ζητήματα αστικού και κληρονομικού δικαίου (οι Οθωμανοί ακολουθούσαν τη *χανεφιτική* νομική σχολή),

- στο σουλτανικό δίκαιο (*κανούν*), κυρίως σε ποινικά, διοικητικά και φορολογικά ζητήματα, και
- στο εθιμικό δίκαιο (*αντέτ ή όρφ*), σε επιμέρους ζητήματα τοπικής σημασίας.

Το «οθωμανικό» αυτό δίκαιο, που σε μεγάλο βαθμό κωδικοποιήθηκε τον 16ο αι., εφαρμοζόταν σε όλα τα ιεροδικεία της αυτοκρατορίας που είχαν καθήδεις διορισμένους από την Κωνσταντινούπολη.

5.2.2 Αρμοδιότητες του ιεροδικείου

Από τις αρχές του 16ου και μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 18ου αι., το ιεροδικείο παίζει κεντρικό ρόλο στην επαρχιακή διοίκηση, καθώς ο καδής, εκτός από δικαστικές και νοταριακές (συμβολαιογραφικές) είχε και διοικητικές αρμοδιότητες.

Ειδικότερα, ο καδής, ο οποίος έχει ολοκληρώσει νομικές σπουδές, και διορίζεται και μισθοδοτείται από το κέντρο, λειτουργεί ως:

- δικαστής,
- νοτάριος (συμβολαιογράφος),
- επόπτης φιλανθρωπικών και ευαγών ιδρυμάτων (*βακουφιών*), ασκώντας έλεγχο στις δραστηριότητές τους,
- διοικητικός αξιωματούχος.

Ως δικαστής, ο καδής εκδίκασε κάθε είδους υπόθεση (ποινική, αστική, κληρονομική, διοικητική κλπ.) που έθεταν στην κρίση του οι υπήκοοι. Το ιεροδικείο ήταν προσβάσιμο σε όλους, ανεξαρτήτως φύλου, θρησκεύματος ή κοινωνικής τάξης.

Ως εκπρόσωπος του κεντρικού κράτους στις επαρχίες, ο καδής ήταν ο κύριος αποδέκτης των διαταγών που έρχονταν από τις κεντρικές αρχές και φρόντιζε για την εφαρμογή τους. Μεταξύ των καθηκόντων του ήταν:

- να ελέγχει τη δράση των κάθε είδους αξιωματούχων:
 - λαμβάνοντας γνώση για και καταγράφοντας όλους τους νέους διορισμούς,
 - διερευνώντας καταγγελίες για κατάχρηση εξουσίας,
- να επιβλέπει τις κάθε είδους διαδικασίες φορολόγησης των υπηκόων,
- να επικυρώνει τις αποφάσεις συλλογικών οργάνων (συντεχνίες, κοινότητες κλπ.).

6. Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

- Goffman, Daniel, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η πρώιμη νεότερη Ευρώπη: μια νέα προσέγγιση*, μτφρ. Σ. Αγάπιος, Αθήνα: Ενάλιος, 2007.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300-1650: the structure of power*, Νέα Υόρκη: Palgrave, 2002.
- İnalçık, Halil, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: η κλασική εποχή, 1300-1600*, μτφρ. Μ. Κοκολάκης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1995.
- Kunt, I. Metin, *Οι υπηρέτες του σουλτάνου: ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης, 1550-1650*, μτφρ. Σ. Παπαγεωργίου, Αθήνα: Παπαζήσης, 2001.
- Quataert, Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.